

Vandmøller i Aarhus og Skanderborg Amter.

En Oversigt

af CHR. HEILSKOV.

2. *Ning, Hads og Hjelmlev herreder.*

Ning herred.

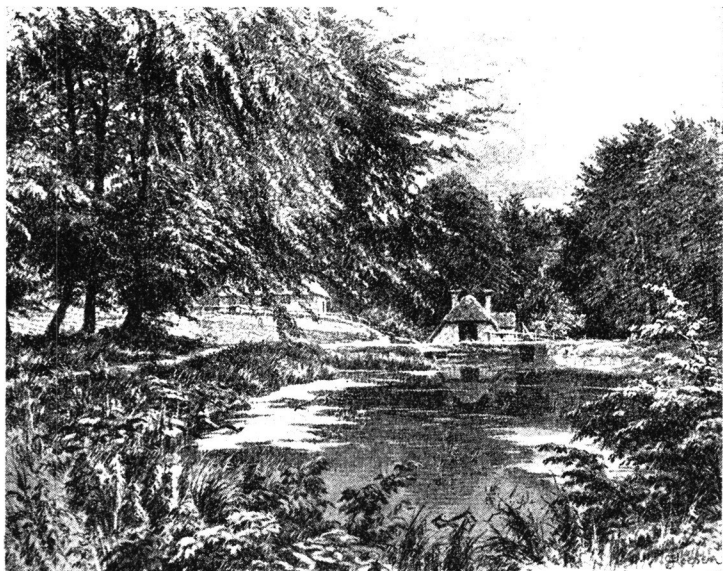
Poulsmølle (Aarhus købstad, forhen Viby s.). Denne lille vandmølle laa som de tre efterfølgende overmaade idyllisk i Thorskov ved en bæk, der udmunder ved Varna. Det er formodentlig denne mølle, om hvilken det i matriklen af 1664 (efter omtalen af de formentlige Thors- og Varnamøller) hedder: *Noch findes en papir Mølle som er øde, och Brugis af ingen*«. I 1685 omtales nemlig en papirmølle, der forhen tilhørte Laurids Pedersen Giufs i Aarhus og som vistnok er Poulsmølle¹). Det er (stadig hypotetisk) ogsaa denne mølle, der før 1694 brugtes som stampemølle af Jens Rasmussen Lassen, der ogsaa ejede Thorsmølle. Det maa da vist bero paa en fejlskrift, naar Hoffmeyer kalder den »Knudsmølle«²). Vedblivende formoder jeg, at den Poul Madsen, der boede paa en af Marselisborgmøllerne i 1801 og 09, har givet ophav til møllens navn. (Naar disse møllers historie engang skal grundigt undersøges, bliver der noget at rydde op i). Møllen var i hans tid fæstet af feldbereder Ludvig Weis i Aarhus (og senere af hans sønner)³). I 1831 var Poulsmølle lejet af Christian Mikkelsen, der i nævnte aar bekendtgør, at møllen nu er nyopbygget og for-

¹) Aarhus købstads auktionsprot. 10.—2.—85.

²) J. Hoffmeyer: Blade af Aarhus Bys Hist. II, 164—65.

³) Aarhus Stifts.-Tid. 1803, nr. 91.

synet med fortrinligt maskineri¹⁾. Senere lejede Marcus Bech den. Han bekendtgør ^{8/11} 1833, at »nogle slet-tænkende Mennesker« om natten nogle dage før havde aabnet stibordet til Poulsmølle, hvorved dæmningen til Thors- og Varna mølle vilde være bleven ødelagt, hvis ikke dammen ved Thorsmølle tilfældigvis var

Poulsmølle ca. 1887.

Efter maleri af Joh. Boesen (Galschiots „Danmark“).

bleven tømt. Han udlover 10 rdl. for opdagelsen af gerningsmændene²⁾). Marcus Bech indførte krasuldsfabrikation i møllen. I 1850 var Christen Enevoldsen bestyrer, og møllen kaldtes da »kludemølle«. Den stemningsfulde gamle bygning laa her endnu i 1887, men er nu for adskillige aar siden forsvunden og kun mølledammen er tilbage.

B.: Illustr. Tid. 1863/64, s. 20; Nord. Billeder I. 1866, s. 16; Dania 1881/82, sp. 433; Galschiøt: Danmark I, 1887, s. 304; Aarhus. Ved Francis Beckett o. fl., 1905, s. 328.

¹⁾ Anf. st. 1831, nr. 184.

²⁾ Anf. st. nr. 182.

Thorsmølle (Aarhus købst., forhen Holme s.). Ved samme vandløb, ogsaa forlængst nedlagt. Møllen har været baade kobber- og krudtmølle. Den sidste fik Wulff Baltzersen og Jens Jacobsen 1637 lov til at opbygge. Sidstnævntes arvinger solgte 1657 møllen til rentemester Mogens Frijs til Faurskov. I 1663 overtoges den af Anders Jensen (men beboedes aaret efter af Thomas Pedersen og Karen Sørensd.). Dog synes det at være denne krudtmølle i Holme sogn, som ifølge matriklen af 1664 dengang dreves af en Frederik Maller. 1685 købtes møllen af Morten Wærn paa handelsmand og overformynder sr. Jens Rasmussen Lassen i Aarhus hans vegne. J. R. L. døde 1693 og aaret efter, da møllen benævnes krudt- og stampemølle, købtes den af feldbereder Christen Andersen¹⁾. Møllen blev i 1801 bestyret af Thor Christensen. »Thors stampemølle« tilhørte 1829 stiftets offentlige midler og stilledes da til auktion²⁾. Ca. 1832 lejede Marcus Bech denne og de tre andre møller ved samme vandløb af Ingerslev paa Marselisborg og gjorde dem til kradsuldmøller. Tilbage af møllen lige til vore dage var det gamle beboelseshus, hvor der blev drevet det af alle aarhusianere kendte traktørsted. Dette blev ombygget 1940 til restaurationsbrug. Den idylliske, ofte afbildede mølledam, findes her endnu.

B. bl. a.: Illustr. Tid. 1895/96, s. 478; Aarhus. Ved Francis Beckett o. fl., 1905, s. 327; P. Holm: Aarhus 1909, s. 46; Aarhus gennem Tiderne III, 1941, s. 319; pk.

Nymølle (Aarhus købst., forh. Holme s.). En lille mølle, der forhen laa mellem Thorsmølle og Varna. Den synes at være opstaaet efter 1685 og var i 1830'erne lejet af Marcus Bech, der drev fabrikation af kradsuld. I 1850 var Niels Pedersen bestyrer af denne »kludemølle«. Om det er denne kradsuldsfabrik i Viby s., der nævnes i 1. udg. af Traps »Danmark« 1859 og da var i drift, kan jeg ikke afgøre, da alle Marselisborgmøllerne før i tiden omtaltes uden særskilt navn, hvor-

¹⁾ Efter uddr. af Aarhus tingbog og auktionspr., meddelt mig af hr. overretssagf. C. J. T. Thomsen.

²⁾ Aarhus Stifts-Tid. 1829, nr. 171.

ved de meget let forveksles. Bygningen, der endnu stod i 1875, er for længe siden forsvunden og mølledammen er tørlagt, men spor af dæmningen ses endnu.

B.: Aarhus. Ved Francis Beckett o. fl., 1905, s. 326.

Varna mølle (Aarhus købst., forh. Viby s.). Laa lidt ovenfor bækkens udløb i Aarhusbugten. I 1573 omtales en mølle, kaldet Skambæks mølle, »tæt ved kronens enemærke ved Aarhusgaard«. Da kongen havde erfaret, at de folk, der bor paa møllen, nedhugger krattet og ødelægger ørredfiskeriet i møllebækken, fik lensmanden ordre til at nedbryde møllen, befale folkene at skaffe sig en anden bolig og paase, at fiskeriet blev ved magt¹). Der kan næppe være tvivl om, at Skambæks mølle er den senere Varna mølle eller muligt en af de andre møller ved »Skambækken²). Møllen maa dog senere være genoprettet. Det er formodentlig den, som Anders Possin i Aarhus mølle 1592 agtede at bygge paa egen bekostning og risiko i »Tordskouf« ved Havreballegaard. A. P. fik da tilladelse til at opføre møllen og beholde den frit i sin levetid uden afgift. Efter hans død skal møllen stedse følge Aarhus mølle, hvis møller skal svare afgiften af den³). Anders Possins søn Michel overtog den 1602 sammen med Aarhus mølle⁴). I 1623 omtales »Havreballe-gaards skindmølle«, som da benyttedes af Envold feldbereder⁵). Det er formodentlig den senere Varna mølle, som vel ogsaa er den stampemølle i Viby sogn, som ifølge matriklen af 1664 Jacob feldbereder i Aarhus da brugte. Hvordan det nu end forholder sig med denne mølles identitet, saa vides det, at allerede før 1671 blev her ved bækkens udløb i bugten af feldbereder Thomas Iversen bygget en stampemølle, der kaldtes Feldbereder-møllen, fordi den brugtes til at valke skind paa⁶). Muligt var her ogsaa kobberværk, thi 1685 omtales en kobbermølle, forhen ejet af Laurids Pedersen Giufs,

¹) Kanc. Brevb. 10.—3.—73.

²) Se Hoffmeyer: Blade af Aarhus Bys Hist. I, 132—33.

³) K. B. 10.—6.—92.

⁴) Anf. st. 3.—8.—02.

⁵) Hübertz: Aktstykker II, 279.

⁶) Hoffmeyer: Blade af Aarhus Bys Hist. II, 164.

som ikke kan være identisk med Poulsmølle¹⁾. Stedets nuværende navn skyldes Marselisborgs Ejer 1825—33 baron Chr. A. Gersdorff, der opkaldte møllen efter den tyrkiske fæstning Varna, som maatte overgive sig til russerne 1828. I møllen var der 1831 vadmels- og klædestamperi ved Fr. Stellfeld²⁾. Aaret efter var det overtaget af Marcus Bech³⁾. Mølleren hed i 1839 Niels

Varna mølle.

Tegn. af J. Ølsgaard.

Mikkelsen, han har vel været bestyrer, ligesom Christen Ør var det i 1850. Det er vistnok Varna mølle, der i 1859 dels var stampemølle, dels benyttedes til raspning af farvetræ⁴⁾. I 1887 siges bygningen at ligge halvt i ruiner og i lang tid ikke at være benyttet. Nu er der intet spor af den, men mølledammen findes som bekendt endnu. Restauranten Varna, som tog det gamle navn i arv, blev opført 1909.

B.: Aarhus. Ved Fr. Beckett o. fl., 1905, s. 325. Aarhus gennem Tiderne III, 1941, s. 312.

¹⁾ Aarhus købstads auktionsprot. 10.—2.—85.

²⁾ Aarhus Stifts-Tid. 1831, nr. 2.

³⁾ Anf. st. 1832 nr. 208, følgebl.

⁴⁾ Trap-Danm., 1. udg.

Silistria mølle (Aarhus købst., forh. Holme s.). Ved Aarhusbugten, hvor en bæk fra Skaade Bakker munder ud. I Pontoppidans »Danske Atlas« (1768) omtales den som »en liden mølle ved havet«, som har været krudt- og papirmølle, men nu bruges til at berede skind paa. I 1747 var Chr. Pedersen af »stampe-møllen« fadder i Ingerslev mølle. Da Silistria var den

Silistria mølle.

nærmeste stampemølle ved Ingerslev mølle, maa C. P. vel have været møller paa førstnævnte sted. To aar efter kaldes han Christian Snedker, og han efterfølges af sønnen Niels Christiansen, der var her 1756 og 57. Paa Videnskabernes Selskabs kort 1789 kaldes møllen »Skinder-mølle«; den beboedes paa den tid af Thomas Christensen. Det nuværende navn skyldes baron Gersdorff og minder om den tyrkiske fæstning Silistria, der blev erobret af russerne 1828. Gersdorff havde været officer i russisk tjeneste og vilde paa den maade mindes Ruslands sejr. Møllen hørte i hans tid under Marselisborg. I 1830 blev der anlagt et nyt stampeværk i møllen, der da var forpagtet af J. C. Tarliong

i Aarhus¹). Silistria er antagelig den »barkmølle« i Holme s., som Johan Laursen var betjent ved i 1840, og Niels Nielsen bestyrede i 1850, da den var oliemølle. I 1857 beboedes den af Jørgen Pedersen, og i 1873 døde Hans Mortensen her som forpagter. Værket var endnu i brug 1887 og havde turbine, men er nu forlængst nedlagt. I 1889 bor der i møllen en innsidder, Hans Andersen (man ser at, det ebber ud). Den sidste af de gamle bygninger, en stald, blev nedrevet c. 1930. I det grundmurede møllehus blev der, allerede før mølleriet blev nedlagt, indrettet et traktørsted. Den skovkransede mølledam, hvor der i sin tid var guld-fisk, findes her endnu.

B.: Illustr. Tid. 1895/96, s. 478.

Ingerslev mølle (Tiset s.). Ved Aarhus Aa lige ved grænsen til Blegind s. I 1610 nævnes »Ingisløff mølle«²). Den tilhørte 1664 kronen og var da og i 1680 fæstet af Baltzer Jørgensen, 1688 af sønnen Michel Baltzersen. I 1768 var Ingerslev mølle stampemølle³), senere blev den kornmølle, men havde dog endnu 1879 stampevæve. Den ejedes 1801 og 10 af Knud Rasmussen, 1839 af Rasmus Sørensen, der døde 1856. Senere kom Søren Peter Sørensen til ca. 1886. Han gik fallit og flyttede til Aarhus. Efter ham fulgte Jens Fogh Nielsen til 1914, hvorefter møllen overtoges af den nuværende ejer Thorvald Jensen-Fogh. Møllen er bygget ca. 1850. Her drives en betydelig mølleindustri og kornhandel. Til vandmøllen hørte i sin tid (1859) en vindmølle, beliggende paa den anden side af aen i Blegind s., men den blev nedrevet omkring 1904. Tomten saas endnu i 1920'erne.

Litt.: La Cour, 3. saml. I, 144; Meyn og Loft s. 473 (b.).

Edslev mølle (Koldt s.). Ved Aarhus Aa. Møllen nævnes 1610 og var 1636 forfalden. Den tilhørte da kronen, som overdrog lensmanden at lade den istandsætte⁴). I 1664 boede Jens Pedersen her og i 1680 hans

¹) Aarhus Stifts-Tid. 1831 nr. 2.

²) Trap.

³) Pontoppidan: Danske Atl. IV, 110.

⁴) K. B. 20.—10.—36.

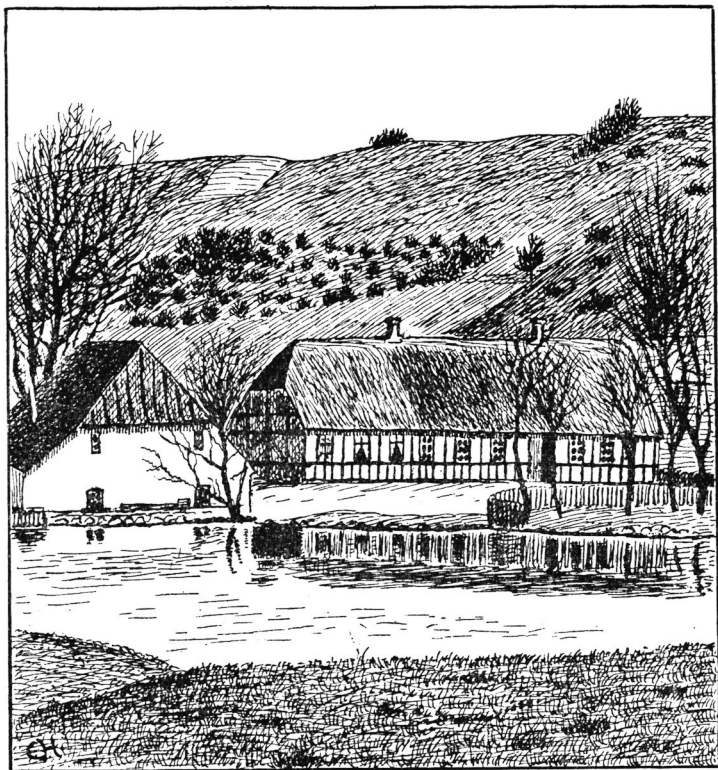
formentlige søn Peder Jensen. I 1688 ejedes Edslev mølle af baron Marselis, og aaret efter omtales fæsteren Peder Møller (velsagtens vor nysnævnte Peder Jensen), derefter 1719 og 26 sønnen Jens Pedersen. Møllen var oprindeligt stampemølle; den beboedes 1787 af Peder Knudsen, 1801 af Rasmus Pedersen. Den brændte og blev ombygget 1820 af en Jørgensen fra Seest mølle ved Kolding. Det fortælles, at pengene hertil blev betalt i firskillinger, der blev kørt i vognmandslæs fra Seest mølle til Edslev. I 1822 ejedes møllen af Jacob Engerslev Rosborg til Hald († 1864), 1823 af Strøver (maaske landmaaler Fr. Albert S., † 1879). I 1840 ejedes møllen af en Brochermann, 1850 af Peder Pedersen, 1862 af David Johan Benthin, der var gift med Johanne Sofie Nietz. Senere havde S. M. Jørgensens enke den til 1901, M. P. Mikkelsen 1901—04, G. J. Fogh fra 1904 og Gunnar Fogh i 1934. Alle bygningerne er af grundmur fra 1850'erne undtagen stuehuset, der er nyt. Møllen har 2 overfaldshjul. Til gaarden hører et elektricitetsværk. I 1905 blev der anlagt en fiskepark paa en halv snes bassiner, hvori opdrættes ørreder til eksport.

Litt.: La Cour, 3. saml. I, 189—90 (b.); Meyn og Loft s. 416—17 (b.).

Pindsmølle (Koldt s.). Meget malerisk ved Aarhus Aa i Pindsmølle dalen; den nævnes 1610. I 1664 beboedes møllen af Niels Rasmussen, 1680 af sønnen Rasmus Nielsen¹⁾, der døde 1687, kun 30 aar gl. Møllen ejedes aaret efter af baron Marselis, og som fæster nævnes da igen en Rasmus Nielsen. Det maa være den mand af samme navn, der døde her i møllen 1693, 67 aar gl. Samme aar blev den nye møller Jørgen Knudsen gift med Kirsten Christensdatter. I 1713 udstedte Anna Thomasdatter skøde til Jens Nielsen i Pindsmølle. Men om det var denne mølle eller den anden af samme navn i Tyrsting herred, er uvist. 1787 hed mølleren Jørgen Jensen (det kan muligvis være sønnen), i 1801 Peder Jensen, formodentlig den

¹⁾ Aarhusgaards amts matrikel.

samme P. J., der endnu var her 1840. I 1852 finder vi Peder Pedersen (rimeligvis sønnen) her, i 1864 og til 68 Søren Møller Sørensen og efter ham Morten Madsen. I 1891 ejedes møllen af D. Hansen, til 1914

Pindsmølle 1915.

Tegn. af forf.

Marius Jensen, kreaturhandler i Hørning, der efterfulgtes af Chr. Barfod fra Jeksen. Hovedbygningen brændte ca. 1936, og tilbage er nu kun møllehuset, af grundmur fra 1851. Her findes talrige fiskedamme med ørredavl. I et nyt hus lidt ovenfor er der for en del år siden oprettet en meget besøgt sommerrestauration.

Skovmølle eller Moesgaard mølle (Maarslet s.). Bekendt for sin højst idylliske beliggenhed i Moesgaard Skov ved Giber Aa, der fra møllen løber under det tætte bladehang ud i Aarhusbugten. Møllen har i alle de senere tider hørt under Moesgaard. Den omtales 1646, da Karen Jensdatter døde her, og 2 aar efter, da Maren Lauritsdatter gik samme vej. Om nogen af disse har været møllerenker eller møllerdøtre, røber kirkebogen ikke. Derimod døde mølleren Rasmus Hansen her i 1650. Fem aar efter hedder mølleren Peder. Det skal nok være den Peder Jensen, der var her 1664. Jens Jensen er saa fæster i 1680 og 88, og møllen hørte da under Vilhelmsborg. Fra ca. 1707 og til 19 var Søren Jensen her. Paa møllen holdtes i hans tid 4 heste, 4 køer, 6 stude og 12 faar. S. Jensen og kone var velhavende og estimerede folk. Konen giftede sig som enke 1720 med Tobias Hansen, men han døde samme aar, hvorpaa Søren Lauritsen traadte til. Han var her 1732, døde 1741 og efterfulgtes af Poul Ejlersen, † 1751. Dennes enke blev saa gift med Jens Hansen, f. i Krekær 1725, † i Skovmøllen 1792. Han var 2den gang gift med Alhed Hansdatter Ingerslev af den kendte Aarhus-slægt Ingerslev og søster til præsten i Beder. Efter Jens Hansens død sad Alhed Ingerslev med møllen til sin død 1811. I 1840 og 50 var møllen fæstet af Frederik Jensen, aabenbart søn af Jens Hansen. Derefter har vi 1870 og 91 Anders Pedersen som møller, senere Søren Pedersen, f. i Sorring 1850, † i Skovmøllen 1929. Mølleriets er for længe siden nedlagt, og der drives nu en af aarhusianere og omegnens beboere meget søgt og yndet sommerrestauration. Møllen har gamle maleriske bygninger, hvidkalkede med sort bindingsværk. Møllehuset er bygget 1785.

Litt.: Martha Pedersen: Moesgaard Skovmølle (Aarh. Stiftstid. 3.—5.—1938). — B. bl. a.: Bente: Danske Billeder, 1918 og 19; Daniel Bruun: Danmark III, 1920, s. 748; Aarhus og Mols (1927); Achton Friis: De Jydere Land I, 1932, fot til s. 228; Sigv. Werner: Djursland og Samsø, Aarhus Omegn, 1935; pk.

Rokballe mølle (Beder s.). Smukt beliggende ved en bæk nær dennes udløb i Giber Aa. 1610 nævnes

»Rockbale møle«. Den ejedes 1664 og 80 af Aarhus hospital og var i førstnævnte aar fæstet af Rasmus Jørgensen og i 80 beboet af samme og Christen Andersen (R. J. har vel da været aftægtsmand). Senere kom møllen under Vilhelmsborg (hvorunder stedet stadig hører), og som fæstere nævnes Jens Møller 1732, Johan Job 1735, Søren Christensen 1743 og 53, enken Charlotte Jørgensdatter 1754, Christen Thorsøe 1759 og 66, Rasmus Sørensen Stæhr 1793, Peder Jensen 1801 og 08 og Niels Rasmussen 1840 og 70. Mølleriet er nedlagt (før 1926). Af den oprindelige mølle er kun møllehuset tilbage, gammelt og af kampesten med forfaldne rester af møllehjulet. I nærheden er opført et nyt beboelseshus.

Fulden mølle (Beder s.). Ved Giber Aa i den idylliske Fulden by. Kaldes 1610 »Lillfulen« mølle. I 1664 tilhørte den nogle selvejere og beboedes af Rasmus Sørensen. I 1680 kaldes den Fulden kobbermølle og ejedes da af Jens Basballe, raadmand i Aarhus.¹⁾ Han havde den endnu 8 aar efter, da den beboedes af Hans Pedersen. I 1724 og 27 var Peder Jensen møller, 1738 Michel Møller, i 1752 og 59 nævnes Søren Mortensen. Han er vist den Søren Thierby, birkedommer ved Vilhelmsborg, der havde møllen »sidst i det 18. aarhundrede«. Han var gift med Sara Dorthe Pautstian. Herefter træffes 1774 hans svigersøn Niels Hansen, 1801 og 12 Christen Jørgensen og 1832 Søren Christensen, der døde 1839. Aaret efter havde enken Maren Nielsdatter møllen i fæste af Moesgaard. Fulden mølle har gamle bindingsværksbygninger undtagen møllehuset, der er nyere, af røde mursten. Mølleriet er for lang tid siden nedlagt, stighordet ligger i ruiner.

Hads herred.

Mølle ved Vorbæk (Saksild s.). Hvor vandløbet Vorbæk, nord for Saksild falder ud i havet, skal der efter traditionen engang have ligget en vandmølle²⁾.

¹⁾ Aarhusgaards amts matrikel.

²⁾ Fra Nørsmindes fjord til Ulstrup bakker, s. 32.

Vorbæk er nu degraderet til en grøft med en smule vand i. Nær Strandkanten har grøften et lille fald, der kan have muliggjort tilværelsen af en lille mølle.

Assedrup mølle (Nølev s.). Efter 1850 byggede gaardejer Laurits Jensen en vandmølle ved Assedrup Bæk. Her var dog ikke altid tilstrækkeligt vand, og en hollandsk vindmølle blev derfor opført lidt længere mod vest paa bakken. Denne mølle blev ca. 1880 flyttet til Svorbæk¹⁾. Vandmøllen ses paa Mansas kort 1860—61. Den har ikke efterladt sig ringeste spor. Selv gamle folk i Assedrup har ikke hørt tale om den — et slaaende eksempel paa, hvor hurtigt alting glemmes i vore dage, selv forhold, der ligger saa forholdsvis kort tid tilbage. Derimod vidste et intelligent landpostbud besked om stedet, som skal søges i nærheden af Aarhus—Odder landevej ved sydspidsen af Østergaard skov. Det har været kendt som »damstedet«, men alle synlige rester af møllen er forsvundne.

Mølle ved Asbæk (Odder s.). I matriklen af 1688 omtales, at der forhen laa en øde mølle mellem Odder og Tvenstrup. Den havde hørt under Rathlousdal, men var nu »ganske øde og ey anslagen«. Naar møllen skal have ligget mellem de to nævnte byer, saa kan der ikke let findes anden plads til den end ved Asbæk, der flyder ud i Odder Aa. Denne bæk danner grænsen mellem Odder og det fordums Tvenstrup sogn. Nogen tradition om møllestedet kendes ikke.

Odder stampemølle (Odder s.). Overmaade idyllisk beliggende paa Odder mark lidt øst for Balle Skov ved Stampemøllebæk, der løber til Odder Aa. Møllen var 1769 og 83 fæstet af Laurs Malthasen Ry († 1800), 1787 og 1801 af sønnen Maltha Laursen R. Saa følger 1834 Laurs Malthasen, møller og organist. Han var f. ca. 1785 og gift med Maren Pedersdatter. 1840 var Jens Pedersen og 1870 Rasmus Jensen møllere. Fra 1887 til 95 ejedes møllen af dennes søn Maltha

¹⁾ Anf. st., s. 41.

Rasmussen. Den nuværende ejer er R. Johs. Jensen. Møllen blev nedlagt som stampemølle omkring 1880, men drives endnu som kornmølle. Under tøbruddet 1941 skete her et mægtigt jordskred, idet bækken havde udhulet lerbrinken ligeoverfor møllen. Seks store bøgetræer, som voksede her, blev revet løs og styrtede om natten med øredøvende brag ned og havde nær knust stuehuset, saa Falcks redningskorps maatte i hast tilkaldes. Stuehuset er en ældre bindingsværksbygning, grundmuret til gaardsiden, møllehuset bindingsværk. Dammen ligger indrammet af skov.

Fillerup Overmølle (Odder s.). I Fillerup by ved Odder Aa. Maaske er det denne mølle, hvorom beretter Las Hansens bekendelsesbrev af 1487, at han har af Mariager kloster i sin livstid en gaard og et møllested i Fillerup¹). I 1688 var møllen fæstet fra Rathlousdal af Jens Sørensen. I 1742 boede herredsskriver Knud Engelbretsen i Fillerup Overmølle, og 1787 var Søren Michelsen møller i Fillerup, vistnok i Overmølle. En senere fæster var Rasmus Andersen, sognedegn til Gosmer og Halling, f. 1774, der 1806 blev gift med Anna Sophie Møller, f. her i møllen 1771 og barnebarn af Knud Engelbretsen. Andersen havde møllen i fæste i 45 aar og døde i Morsholt 1864. Deres søn, kancelliraad Rasmus Andersen, oprettede en stiftelse og nogle legater i Odder. Møllen var i sin senere levetid savværk, men blev for en snes aar siden nedrevet. Tilbage er kun ruiner af stigbordet. Dammen, i idylliske omgivelser, er bevaret.

Fillerup Nedermølle (Odder s.). I samme by ved Odder Aa. Den tilhørte i sin tid kronen. I 1680 og 88 nævner matriklen Niels Nielsen som møller, og 8 ar efter var møllen fæstet af dennes søn Daniel Nielsen, en betydelig mand, fætter til tingskriver Jesper Rasmussen i Fillerup²). Aar 1740 beboedes møllen af Hans Mortensen, ridefoged ved Rathlousdal og

¹) Ældste danske Archivreg. V, 735.

²) Aarhus Stifts Aarb. 1926, s. 37.

herredsskriver i Hads Herred, f. i Ondrup 1676, † 1747. Saa nævnes 1787 Rasmus Jensen som møller i Fillerup (Nedermølle?), 1834 Jucom Otto Christiansen, 1840 Niels Jacobsen og 1850 Søren Jensen. Møllen frikøbtes 1906 fra Rathlousdal af den nuværende ejer Georg Hansen. Bygningerne er ældre, undtagen møllehuset. Det brændte ca. 1894, men blev straks genopbygget og 1933 moderniseret. Det er af rødmalet træ og tjener desuden som kornmagasin.

Litt.: Meyn og Loft s. 424 (b).

Skægsmølle (Odder s.). Ved Odder Aa mellem Rathlousdal og Odder. Møllen omtales 1607 som »Loestrup« (Loverstrup = Rathlousdal) mølle i anledning af møllerens klage til kronen over for høj landgilde, som derefter blev nedsat¹⁾. Aaret efter beretter møllersken Karen Knudsdatter, at møllen er meget brøstfældig og dæmningen brudt ud. Lensmanden skal derfor lade møllen istandsætte med tømmer, sten, dæmning o. a., derimod vil kongen ikke høre noget om eftergivelse af landgilden²⁾. I 1665 og 82 nævnes Peder Møller i »Loverstrup mølle«. Jeg kan vanskeligt faa ham til at passe i ensemblet, eftersom en Niels (Jensen) Møller døde i Skægsmølle 1679, og enken Maren Rasmusdatter sad her 1688³⁾, hvorpaa deres formentlige søn Jørgen Nielsen Møller (f. her i møllen 1668) var her til sin død 1739. Men Peder Møller kan maaske have været aftægtsmand. Samme Jørgen Nielsen var en velstaaende mand. Boet efter ham beløb sig til ikke mindre end 13394 rdl., hvad der var mange penge dengang. En gravsten over ham og hans hustru Karen Nielsdatter fra Fillerup Nedermølle blev fundet ved Skægsmøllens ombygning og er indsat i møllehusets gavl. Herefter træffer vi 1742 Gerth Madsen Brøndsted i Skægsmølle. Han var forvalter paa Rathlousdal, døde 1746 og var gift med Anna Sophie Sørens datter Worsoe, en søster til provst Laurits Sørensen W. i Blegind. (Deres søn var provst Christen Brøndsted i Horsens).

¹⁾ K. B. 20. —2.—07.

²⁾ Anf. st. 5.—6.—08.

³⁾ Matriklen af 1688.

Efter Brøndsted beboes møllen 1776 af Hans Hansen Møller, ridefoged ved Rathlousdal, og fra 1781 herredsskriver i Hads Herred. Han var s. af herredsskriver Hans Mortensen i Fillerup Nedermølle og var først gift med Brøndsteds enke, siden med Cecilie Elisabeth Jordhøy, datter af provst J. i Elbæk. Deres søn var krigsraad Hans Chr. H., og datteren Øllegaard Charlotte blev gift med Christian Søltøft til Tyrrestrup.

Skægsmølle 1879.

Tegn. af P. Møller.

Hans Møller døde 1796, hvorefter enken havde møllen i fæste fra Rathlousdal. I 1812 fæstedes den af Peter Kiørboe fra Taarning mølle ved Christiansfeld. Han var gift med Marie Sønnichsen fra Taarning mølle og døde 1835, hvorefter sønnen Peter August K., f. 1810, bestyrede møllen for moderen, efter hvis død han overtog den 1840 og havde den til 1884. P. A. Kiørboe var en meget dygtig og virksom mand, der havde en mængde tillidshverv og ved sin død 1895 var kammeraad, ridder af dannebrog og dannebrogsmænd. Han var gift med Nicoline Hilaria Bastrup, en præstedatter fra Rødning ved Viborg¹⁾. I 1907 og 12 havde H. Finde-

¹⁾ Om P. A. Kiørboe og Hustru se Th. Madsen: Skildringer af Hads Herreds Hist., 1938.

rup møllen. I denne var der i 1840'erne og endnu i 1870'erne maltgøreri. Stuehuset (bindingsværk) er bygget af P. A. Kiørboe ca. 1842, de andre bygninger er nye.

B.: Illustr. Tid. 1907/08, s. 530; Th. Madsen: Skildringer af Hads Herreds Hist., 1938, s. 25.

Sandager mølle (Odder s.). Ved Odder Aa vestligst i Odder by. I 1661 var Søren Eskesen (†1666) møller i »Hovedstrup mølle«. Da Odder til slutningen af det 18. aarhundrede var fæstegods under Hovedstrup (Rødsteenseje), menes hermed formodentlig Sandager mølle. Den møller Morten Nielsen i Odder, der døde 1728, var vist herfra. I 1834 og 40 var Ole Nielsen Lund møller i Odder by, formentlig i denne mølle. Senest fra 1850 og til sin død 1862 finder vi Niels Hansen i »Odder Overmølle«. Han var søn af Hans Pedersen i Borum mølle. Ca. 1894 blev Sandager mølle ombygget til dampmølle og kaldes nu Odder vand- og dampmølle. Sidst i forrige aarhundrede ejedes den af Rasmus Nielsen, der 1904 solgte den til købmand Georg Nielsen og konditor C. Pedersen. Derefter købtes den af Jens Andersen Jeppesen, der ejede den 1934 og endnu har den. Bygningerne er nye undtagen det smukke bindingsværks-stuehus, der er hvidt med sorte stolper.

Litt.: La Cour, 2. saml. I, 183 (b); Meyn og Loft 1. 528 (b).

Odder Nedermølle (Odder s.). Ved samme aa midt i Odder by. I 1688 var Jens Knudsen møller i »Odder mølle«. I næste aarhundrede optræder Niels Hansen, der døde 1737 og derefter Knud Sørensen, som var her 1741 og døde 1751. En Niels Sandager har saa senere haft møllen i fæste; hans enke var her 1799 og 1801. Imidlertid maa møllen før den tid være overgaaet til Jørgen Bisgaard, der døde her 1798. Hans søn er rimeligvis den Hans Peder B., der døde her som fæster 1807 (hans moder, møllerenke Mette Pedersdatter, døde 1799). I 1855 døde Hans Peter Laursen som ejer af møllen, og 1870 havde Kjeld Jensen den¹⁾.

¹⁾ Forholdet mellem møllerne i Odder sogn er ret vanskelige at

Møllen blev nedlagt omkring 1890, dammen er opfyldt og overbygget, medens stuehuset endnu eksisterer i stærkt ombygget skikkelse. Her har nu Odder elektricitetsværks kontor tilhuse.

Litt.: Meyn og Loft s. 424 (b).

Tuesmølle (Odder s.). Beliggenhed uvis. Den nævnes 1607 og tilhørte da kronen, hvis fæster havde klaget over for høj landgilde, som da nedsattes¹⁾. Den næste efterretning om denne forsvundne mølle har jeg fra kirkebogen, der meddeler, at Jørgen Møllers søn i Tuesmølle blev ihjelskudt af de svenske 1658. Fem aar efter døde J. M. selv. 1666 døde Rasmus Emmersen i Tuesmølle og samme aar Knud Møllers barn. I følge matriklen af 1661/62 hed mølleren da Jørgen Knudsen, og af 1688-matriklen fremgaar, at Knud Jørgensen (aabenbart sønnen) det aar var møller. Længere fremme i tiden opgiver kirkebogen Mogens Rasmussen som død 1735 og Rasmus Rasmussen i »Tuse« mølle som død 1787. Det er det sidste aarstal, jeg har i forbindelse med møllen. Den hørte i sin tid under Rodsteens-eje, men hvor skal den søges? Folk i Odder ved at nævne et par steder i byens omegn, hvor der menes at have ligget vandmøller, men det er altsammen saa usikkert, at der intet kan bygges derpaa.

? Mølle ved Oudrupgaard (Hundslund s.). Oudrupgaard var forhen en lille by paa 3 gaarde og en vandmølle, Tue mølle, beretter Trap. Af disse ejendomme samlede Andreas Woetmann, forvalter paa Aakær, i 1772 gaarden Oudrupgaard. Tuemølle (Tugsmølle) er da samtidig forsvunden, mener Bønnelycke. Men det er dog meget mystisk med denne Tues- eller Tugsmølle, som har samme navn som ovennævnte mølle

udrede, da navnene ofte er skiftende og ubestemte. Jeg har nogle navne paa møllere i sognet, som jeg ikke er istand til at henføre til nogen bestemt mølle. Jeg kan med det samme gøre opmærksom paa en bemærkning i matriklen af 1688 under Odder sogn: »Et øde Mølle sted stod som hafuer eng til«. Med anden skrift er senere tilføjet »NB under Fillerup«.

¹⁾ K. B. 20-2-07.

i Odder Sogn. Der har næppe været andre paa egnen af det navn end den samme. Naturligvis er det muligt, at der kan have ligget en vandmølle ved Oudrupgaard — ved bækken mod vest —, men om den vides slet intet.

Trustrup mølle (Hundslund s.). I det 15. aarhundrede ejede Jep Andersen i Serridslev en gaard og en mølle i Trustrup, som han 1426 tilligemed mere gods solgte til biskop Ulrik Stygge i Aarhus¹). Denne ellers ukendte mølle laa sydvest for Trustrup by ved den samme bæk, som muligvis har drevet en mølle ved Oudrupgaard. Pladsen, hvor den har ligget, benævnes endnu »gamle mølledam«. Vandmøllen er rimeligvis erstattet af en vindmølle, som laa paa bakken lidt nærmere Trustrup by og blev flyttet for et halvt hundrede aar siden.

Glibing mølle (Hundslund s.). Ved samme bæk, der løber til Horsens Fjord. I 1583 omtales »Skobling mølle«, da Mads Nielsen (Skade) mageskiftede hovedgaarden Skoblinggaard med tilhørende mølle til kronen, som straks delte hovedgaarden i 2 gaarde og lagde dem under Aakær²). Det har formodentlig været den nuværende Glibing (paa kortet 1787 »Gliborg«) mølle, idet denne hørte under Skobling (nu Skablund) by med sit oprindelige tilliggende og marken til en gaard i Skablund. Møllen optræder 1607 under dens nuværende navn og tilhørte da kronen, hvis fæster — som det saa ofte var tilfældet — klagede over for høj landgilde, der da blev nedsat³). To aar efter fik lensmanden saa ordre om at undersøge de mangler, der fandtes paa træværket i »Gibling« (!) mølle og lade disse udbedre⁴). Ca. 1661 var møllen beboet af Hans Christensen⁵). Et aarhundrede efter hedder mølleren Svend Pedersen, han var her 1786 og 1801. Møllen, der blev fæstegods under Stensballegaard, er i sin tid blevet forøget med 2 gaar-

¹) Bønnelycke: Hads Herred før og nu, s. 175.

²) Trap.

³) K. B. 20.—2.—07.

⁴) Anf. st. 14.—2.—09.

⁵) Matriklen 1661/62.

des jorder i Brigsted by, Vor herred, saa at den blev en større ejendom. I 1814 og 34 hed mølleren Rasmus Sørensen, og i 1870 og 72 ejedes møllen af Christian Søltøft, en søn af Ole Johan S. til Tyrrestrup. Han var gift med Frederikke Saabye. Her var 1879 tillige dampmølle. Møllen brændte 1925, hvorefter det var forbi med mølleriet og en ny gaard byggedes paa pladsen. Det gamle møllehus havde bindingsværk, dammen laa nord for gaarden, men er nu tørlagt. Avlsbygningerne, der hørte til den oprindelige mølleejendom, ligger paa den anden side af bækken i Vor herred (nuværende Glibinggaard).

Oldrup mølle (Hundslund s.). I et pergamentsbrev af 1384 nævnes »Vldrup och et møllested«¹⁾, i 1408 udstedte Thomas Vesteni pantebrev paa Oldrup med en lille mølle vest for byen og et øde møllested i samme by, foruden mere gods²⁾, og i 1482 toges lov-hævd paa Oldrup mølle og Oldrup Aas³⁾. Aaret efter skødede Iluard Andersen noget gods til Thomas Vesteni, deriblandt hele Oldrup by⁴⁾. Det øde møllested maa have ligget ved det lille vandløb Bilsbæk, der flyder fra Oldrup by mod sydøst ud i Aakær Aa. Den lille mølle vest for byen kan derimod ikke godt have været en vandmølle, da der slet intet vand findes her. I 1761 omtales en Oldrup mølle med fiskeri, saa det kunde se ud til, at den øde mølle er bleven genopbygget. Ellers vides intet om den.

Sondrup mølle (Hundslund s.). Navnet paa denne for aarhundreder siden forsvundne mølle, der laa ved en bæk, som løber gennem Sondrup by ud i Horsens Fjord, forekommer i 1384 som »et møllested i Sondrup«⁵⁾. Det var blandt det gods, som den under Oldrup mølle omtalte Iluard Andersen i nævnte aar skødede til Thomas Vesteni. Siden har jeg ikke set dette mølle-

¹⁾ Ældste danske Archivreg., II, 125.

²⁾ Anf. st. II, 121.

³⁾ Anf. st. II, 125.

⁴⁾ Bønnelycke: Hads Herred før og nu, s. 175, 177.

⁵⁾ Anf. st. s. 175.

sted nævnt. Sydligst i byen udvider bækken sig til en rund, vaad eng, hvor mølledammen nok kan tænkes at have ligget.

Vadsmølle (Falling s.). Ved Aakær Aa, der løber sydpaa til Horsens Fjord. Møllen, der altid har været fæste under Aakær, nævnes 1584 og var da beboet af Rasmus Clemitzen. Da det var bestemt, at den skulde nedlægges, fik R. C. bevilling paa i det aar uden afgift at maatte beholde afgrøden af den jord, der laa til møllen. Endvidere maatte han uden indfæstning faa Fille-rup mølle, som den hidtidige møller skulde fratræde¹⁾. Møllen blev imidlertid ikke nedlagt. I hvert fald omtales den 1645, da der blev taget syn over Aakær hovedgaard og tilliggende efter svenskefejden. I beretningen herom hedder det: »Møllehusszet er Meget Forfalden, Loffted gandsche Ruineret, dog er tagett nogenlunde wed Magtt²⁾. I 1688 var Jens Mortensen fæster af Vadsmølle, han døde 1692. En senere møller var Søren Sørensen, der var her 1701. Han var en rig Mand, der 1722 købte 17 af Jost Rosenmejers gaarde paa Alrø³⁾. Hans første hustru Mette Jensdatter døde 1701 (gravsten i Falling kirke), hvorefter han blev gift med Anne Maria Alrøe. Selv døde han 1746. To aar før var Jacob Rind, forvalter paa Aakær, fæster af møllen. Han var født 1691, døde ca. 1762 og blev 1732 gift med Catharina Hiersing, f. 1704, † 1744 (gravsten i Falling kirke). Senere var møllen (der 1787 kaldes »Vase« mølle) beboet af Jacob Eriksen Lüxdorph fra Aarhus. Han var søn af Erik Jacobsen L. paa Nissumgaard og døde 1770 paa et hospital i Batavia paa Java. (I kirkebogen er indført en skrivelse paa hollandsk angaaende hans dødsfald). Datteren Maren havde herefter møllen i fæste, hvorpaa hun (vist tidligst 1801) giftede sig med sr. Christen Ring. Han var vist her da møllen brændte natten til ²⁹/₄ 1813. Ca. 1820 var her en Leth, hvis datter Severine Christiane var gift med Niels Schonning i Skvætmølle. Siden kom Joachim Diderich

¹⁾ K. B. 2.—6.—84.

²⁾ Bønnelycke: Hads Herred før og nu, s. 320.

³⁾ Østjysk Hjemstavn 1937, s. 42.

Bevensee, f. i Kosel i Slesvig 1774; han var her 1834 og døde 1853. Han og hans kone Louise Elisab. Henriette Pauline Langhoff talte ofte plattysk indbyrdes. Bevensee var en velhavende mand. Af hans 4 døttre blev den yngste gift med godsejer Martini paa Williamsborg. Hun har skænket orglet til Daugaard kirke. I 1870 var møllen forpagtet af Peder Olsen, 1912 af J. P. Vestergaard, men mølleriet er nu for lange tider siden ophørt. Gaardens hovedbygning er opført af grundmur efter brand 1850, avlsbygningerne er af bindingsværk og granit. Møllehuset, der forlængst er forsvundet, laa adskilt fra gaarden nede ved aen.

Litt.: La Cour, 3. saml. I, s. 256—57 (b.).

Jepsmølle (Gosmer s.). I nærheden af kysten ligger en lavning, som kaldes »Jeps Made«. Foran denne, ud mod havet, findes en afbrudt, noget spinkel dæmning, som har opstemmet vandet fra Vandmosen og Bjørnkærs voldgrave til en mølledam. Her skal foruds have ligget en vandmølle, om hvilken ingen skriftlige underretninger haves. Men stedet kaldes endnu i dag Jeps mølle. Navnet gaar muligvis tilbage til den Jep Kalf, der formentlig ejede Bjørnkær omkring aar 1400¹⁾.

Eskies mølle (uvist s.). Om denne mølle vides kun, at den laa i Aakær len. Den nævnes 1607, da kongen paa begæring af Marie Rasmus's i Eskies mølle bevilgede, at hendes datter Anna, der var vanfør, maatte blive indtaget i Aarhus hospital²⁾.

Hjelmslev herred i Skanderborg Amt.

Som omtalt i forordet til denne vandmølle-skildring i aarbogen 1941, er møllerne i dette herred tidligere (aarb. 1920—37) mere indgaaende skildret, hvorfor de her behandles summarisk med enkelte nye tilføjelser.

¹⁾ Østjydsk Hjemstavn 1941, s. 64.

²⁾ K. B. 19.—2.—07.

Skanderup mølle (Skanderup s.). En »stor vandmølle« skal paa Frederik II's og Christian IV's tid have ligget ved »Møllevadet« omtrent ud for Skanderborg realskole. Den hørte i det 18. aarhundrede under rytterdistriktet og regnedes da for at være af middelstørrelse. Møllen solgtes ved ryttergodsauktionen 1767 til den daværende fæster Peder Hofgaard. Den synes senere at have været en lille oliemølle, som menes nedlagt i 1820'erne, men der vides meget lidt om den. Ved dræning, opfyldning og bebyggelse er nu ethvert spor af vandløbet udslettet.

Fuldbro mølle (Skanderup s.). Ved Taaning Aa nær dens udløb i Mossø. Den nævnes allerede paa Valdemar Atterdags tid. Efter reformationen var den krongods. I 1620 var møllen forfalden, hvorfor lensmanden skulde lade den istandsætte med stærkt »indværk« og andet tilbehør. Det nødvendige tømmer hertil skulde han lade hugge i lenets skove¹). Om møllens tilstand under svenskernes indfald 1644 hedder det i en indberetning: »Fuldbromølle, er Rett paa Adelveyen, Som Heele Martzen er fremb och thillbagekommen gandsche Vdplunderett«. Blandt fæsterne var Jacob Koch, der ca. 1648 blev sparket ihjel af en hest²). Ved Skanderborg rytterdistrikts oprettelse blev møllen lagt under dette, men ved auktionen over samme købtes den 1768 til selvejendom af Peder Jørgensen, der 1757 blev gift med enken Anne Michelsdatter. Møllen ejedes 1804 og 16 af Adam Fausing, gift med Abigael Søegaard. Møllehuset er grundmuret og gammelt (man paastaar mindst 200 aar), beboelseshus fra 1898 i villastil.

Litt.: La Cour 1. sml. I, 259—61 (b); Aarhus Stifts Aarb. 1920, s. 101—03 og 1933 s. 100—127; Jespersen s. 151 (b).

Føerlev Nymølle eller Oliemøllen (Skanderup s.). Ved en bæk, der løber ud i Illerup Aa. Blev anlagt 1840 som stampe- og oliemølle af købmand Knud Søegaard i Skanderborg. Der kunde i 1843 stampe

¹) K. B.

²) Saml. til jydsk Hist. og Topogr. 4. r. VI, 474.

300 alen vadmøl i døgnet. Senere blev værket omdannet til kornmølle. Mølleriet, der havde et 8 alens overfaldshjul, nedlagdes i begyndelsen af dette aarhundrede. Bygningerne er grundmurede, det gamle frønnede og mosgroede møllehjul saas i 1920'erne.

Litt.: Aarhus Stifts Aarb. 1921, s. 8—9.

Foerlev Mølle eller Stampemøllen (Skanderup s.). Ved et andet tilløb til Illerup Aa. $\frac{4}{12}$ 1760 fik farver Mathias Mørck bevilling paa at maatte opbygge en stampemølle paa 6 fag mod deraf at svare 2 rdl. aarl.¹⁾ I 1796 ejedes den af Mads Pedersen, f. i Stjær 1757, † 1797, og i begyndelsen af forrige aarh. købtes den af Peiter Jensen Møller (forhen af Skvætmølle), der døde her 1812. Stuehuset er af bindingsværk, avlsbygningerne grundmur.

Litt.: La Cour, 1. saml. I, 273—74 (b); Aarh. Stifts Aarb. 1921, s. 9—10.

Skvætmølle (Skanderup s.). Smukt beliggende ved den nordøstre bred af Skanderborg Sø. Var forudm krongods og kom under rytterdistriktet. Niels Nielsen købte den til selveje 1768, og i 1770'erne ejedes den af hans svigersøn, student Hans Hansen Møller. Senere ($\frac{4}{9}$ 1793) fik Peiter Jensen Møller bevilling paa et grubeværk her²⁾. Han solgte 1805 møllen til Niels Kraft fra Vejle. I 1938 blev den gamle bindingsværksmøllegaard nedrevet for at give plads til udvidelse af vejen. Kun det anselige møllehus, gammelt og grundmuret, staar endnu. Møllehjulet (udvendigt) drives af overfaldsvand fra den ovenfor liggende dam.

Litt.: La Cour, 1. saml. I, 268—69 (b); Jespersen s. 153 (b); Hansen s. 560—61 (b); Aarh. Stifts Aarb. 1921, s. 23—26; 1940 s. 117—23; Østjydsk Hjemstavn 1938, s. 183—200 (b) og 1939, s. 77—78. B.: Achton Friis: De Jydskers Land I, 1932, fot. til s. 215.

Vestermølle (Fruering s.). Ved østbredden af Skanderborg Sø. Var 1587 krongods. 1632 nævnes

¹⁾ Rentekammerets ekspeditionsprot.

²⁾ Anf. st.

Rasmus Hansen som fæster, 1703 hans formentlige søn Rasmus Rasmussen. 1718 kom møllen under rytterdistriktet og købtes 1768 af Jens Lassen Bøgh til selveje. I det 18. aarhundrede var her nogen industri med farvetilvirkning (gul okker). Mølleriet er for længe siden nedlagt, og nu drives her sommerrestauration. Det gamle møllehus brændte 1909 og blev ikke genopført. Det laa ovenfor den anselige grundmurede gaard ved den lille mølledam, som ligger meget smukt omgivet af Vestermølle Skov.

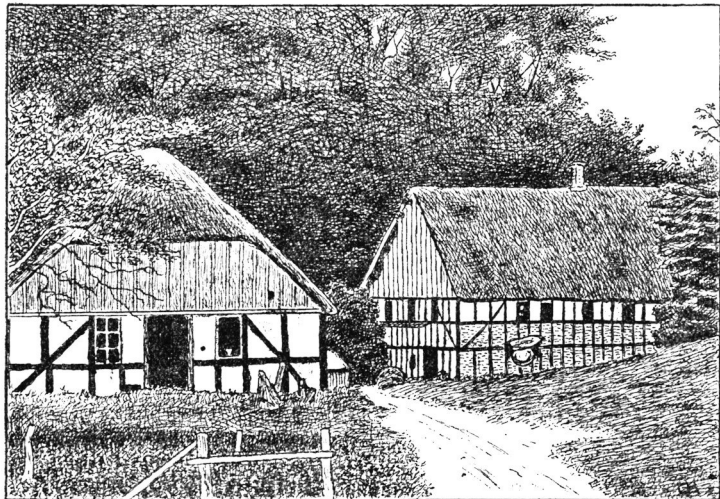
Litt.: La Cour, 1. saml. I, 277—78 (b); Jespersen s. 142 (b); Hansen s. 565—66; Aarb. Stifts Aarb. 1923, s. 14—21 (b). — B. Fredr. V's Atlas, 35 b. (Kgl. Bibl.): Galschiøt: Danmark I, 1887, s. 309.

Rødemølle (Frueing s.). Ved Skanderborg Sø lidt syd for Skaarup. Møllen var formentlig oprindeligt krongods og blev 1598 ell. 99 fæstet af Christen Rasmussen. I 1604 hed fæsteren Jacob Christensen og var da formodentlig forriges søn. Han berettede, at han for kort tid siden var kommen til møllen, der da saavel som nu var meget forfalden og næsten øde, hvorfor han søgte afslag i landgilden. Lensmanden skulde derfor skaffe ham tømmer, jern og andet til møllen og give mølleren tilhold om at istandsætte møllen paa egen bekostning og lade ham være fri for dette aars landgilde¹⁾). Siden kom møllen under rytterdistriktet og købtes 1767 til selveje af Peder Kaarsberg og Peder Herschend. I 1751 lod kronen anlægge en okkerfabrik paa Rødemølle, men virksomheden blev nedlagt i begyndelsen af forrige aarhundrede. Stuehuset er nyt, af grundmur. Ogsaa avlsbygningerne er grundmurede, men ældre, delvis dog bindingsværk. Mølledammen ligger nord for vejen. En bæk kommer fra en anden dam oppe i skoven, løber i en cementstøbt rende og styrter herfra i en kaskade ned i den nederste mølledam.

Litt.: La Cour, 3. saml. I, 347—48 (b); Meyn og Loft s. 545—46 (b); Aarb. Stifts Aarb. 1923, s. 21—23. — B.: Achton Friis: De Jydere Land I, 1932, fot. til s. 218—19.

¹⁾ K. B. 18—19—04.

Gesing mølle (Frueing s.). Laa i Gesing ved en arm af Ringkloster Aa, der flyder ud i Skanderborg Sø. En mølle i Gesing omtales 1575. Møllen tilhørte kronen og brændte 1671 og 1729. Efter den sidste brand blev den ikke genopbygget og kaldtes fra da af Gesing Ødemølle. Ved ryttergodssalget 1767 købte

Herschendsgave mølle.

Tegn. af forf. 1941.

kammerraad Peder Herschend ejendommen, der af denne og mere gods oprettede slægtshuset Herschendsgave.

Litt.: Aarh. Stifts Aarb. 1923, s. 26—27.

Herschendsgave mølle (Frueing s.). I skoven ved et tilløb til Ringkloster Aa 800 al. nordvest for Herschendsgave. Møllen er opf. 1828 og drives under gaarden. I 1843 havde den 4 værker og et $7\frac{1}{2}$ alens overfaldshjul¹⁾. I forbindelse med mølleriet drives savskæreri. Bygningerne bestaar af et beboelseshus af bindingsværk og en meget malerisk møllebygning af

¹⁾ Schytte: Skanderb. Amt, s. 100.

samme materiale med udvendigt hjul. Mølledammen ligger indrammet af skov — alt tilsammen den rene uforfalskede romantik.

Hedemølle (Fruering s.). Ved Hedemølle Aa, en gren af Ringkloster Aa. Møllen, der nævnes 1661, var sikkert oprindelig krongods og kom senere under rytterdistriktet. I det 18. aarh. var den fæstet af den bornholmske familie Koefod. P. Herschend købte den ved auktionen 1768, men solgte den vist straks til den daværende fæster; herredsfoged Anders Kier, der 1813 fik ejendommen gjort til en slægthusbesiddelse. Bygningerne er bindingsværk og særdeles idyllisk beliggende.

Litt.: La Cour, 2. saml. I, 205—06 (b.); Aarh. Stifts Aarb. 1923, s. 29—31 (b.); Meyn og Loft s. 449—50 (b.).

Aldrup Mølle (Blegind s.). Ved Aarhus Aa ved grænsen til Tiset s. Møllen er ældgammel, den skødedes 1289 af Erik Menved til Aarhus domkapitel. I H. F. Rørdams tillæg til »Aarhusiensis Liber«¹⁾ nævnes blandt domkapitlets godser i middelalderen »primo molendinum Olldrup«. I en fodnote bemærker Rørdam: »I Hundslund Sogn. Møllen findes der endnu«. Ganske vist, men det er en vindmølle, som vel ikke har eksisteret paa den tid. »Molendinum Olldrup« er jo sikkert Aldrup Mølle, som jo ogsaa laa adskilligt nærmere Aarhus. 1460 boede Marquard Marquardsen i »Aldrup« mølle; han sælger $\frac{1}{9}$ samme aar noget jord i Aalborg til Mathis Mathisen, borger sammesteds²⁾. I 1664 ejedes møllen af magister Christen Friis og mellem 1683 og 93 var den fæstet af Oluf Michelsen³⁾. I 1743 omtales Erik Møller og 1749 sønnen Ove Eriksen som møllere. Ifølge dokumenter, deponerede i Tiset skole, har fæsterne (senere ejerne) af Aldrup mølle siden 1755 været følgende: 1755—64 Ole Jensen Sanne i Aarhus, 1764—67 Benjamin Selmer, 1767—(69) Andreas Stæhr, raadmand i Aarhus, (1779)—1806 Mette

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3. r. V, 325.

²⁾ Repertorium diplom. 2. ser. I.

³⁾ Aarh. Stifts Aarb. 1937, s. 82.

Marie Stauning, f. Stæhr (forriges datter), 1806—12
 Hans Engerslev, 1812—13 grev Fædder Charisius, 1813
 —16 Jens Julius Jensen, fuldm. ved Aarhus amtsstue,
 fra 1816 Ole Andersen Hvasgaard, 1818—(22) Jes
 Thomasen, 1846 Rasmus Christian Knudsen fra In-
 gerslev mølle, der samme aar skænkede Aldrup mølle
 til sin datterdatter Petrine Rasmine Hansine Hansen,
 senere gift med Joh. Chr. Bursche. I ovenstaaende
 liste er der dog en fejl, idet Jens Julius Jensen ikke
 kan have haft møllen længere end til 1815, da Niels
 Alling (forh. ejer af Randers vejrmølle) købte den.
 Han maatte fratræde den efter udsættelsesforretning
 af $\frac{25}{3}$ 1816, hvorefter O. A. Hvasgaard (senere Gaard-
 ejer i Tilst) overtog møllen. Forholdet mellem Alling
 og Hvasgaard førte til en retssag begrundet paa for-
 mentligt bedrageri fra Hvasgaards side¹).

Litt.: La Cour, 2. saml. I, 209; Aarh. Stifts Aarb. 1927, s. 52—54
 (b.). — B.: Østjydske Hjemstavn 1937, titelbl.

Dørup mølle (Hørning s.). Dybt og malerisk be-
 liggende i Pindsmølledalen ved Aarhus Aa. Den næv-
 nes 1581 og kaldes da (ligesom ogsaa langt senere i
 tiden) »Lillemølle«. 1581 faar Michel tømmermand i
 Lillemølle mølleafgiften nedsat, men skal være villig,
 naar lensmanden tilsiger ham, til at arbejde for kon-
 gen²). Efter hans død 1594 eller 95 fæstedes møllen af
 Niels Jensen fra Flensted, som gav en daler og en okse
 i stedsmaal (indfæstning)³). I det 18. aarh. var her kob-
 ber- og hølé-værk. Bygningerne er gamle og maleriske,
 stuehuset bindingsværk, møllebygningen kampesten.

Litt.: Aarhus Stifts Aarb. 1929, s. 22—24 (b.); La Cour, 3. saml.
 I, 336—37 (b.).

Bodilmølle (Hørning s.). Smukt beliggende i
 samme dal ved Aarhus Aa. Den menes at datere sig
 fra det 15. aarh. Henrik Lykke skødede den 1586 til
 kronen. I 1740 fik Bertel Fischer bevilling paa her at

¹) Se udførlig beretning herom i Diversa, 2. aarg. 1837/38, nr.
 22, 25, 26.

²) K. B. ca. 1.—2.—81.

³) Skanderb. lens regnsk.

drive en hølé- og skæreknivfabrik, og 1767 solgte rytterdistriktet den til Jacob Rothhausen. Møllen købtes 1835 af Chr. Pedersen Leth, f. 1803, der ligesom forgængeren Ole Hvasgaard havde vadmelstamperi. Mølleriet er for en del aar siden nedlagt, men i dens nærhed er et stort ørredfiskeri med mange damme. Bygningerne er gamle, stue- og møllehuset grundmurede, paa sidstnævnte staar aarstallet 1844.

Litt.: Aarh. Stifts Aarb. 1929, s. 24—27 (b.); Aarh. Amtstid. ¹⁰/₄ 1935.

Køllensmølle (Adslev s.). Overmaade romantisk beliggende i Jeksendalen ved Jeksen Bæk, der løber ud i Aarhus Aa. Den er paa begge sider omgivet af høje skovklædte bakker. Møllen skødedes 1581 af Hans Johansen Lindenov til kronen. I 1598 ell. 99 fæstede Peder Sørensen den efter Jens Nielsen for 8 daler og en okse. I første del af det 18. aarh. var den skovridergods, og 1767 købtes den fra rytterdistriktet af Anna Elisabeth Lassen til Lyngbygaard. Møllen ejedes 1898—1908 af Søren Jensen fra Nymølle i Nørager s., efter ham et par aar af Aage Lindberg og derpaa af Christen Mors, nu af Bjørn Graae. Mølleriet drives endnu. Af bygningerne er vist møllehuset det ældste, opført 1866.

Litt.: La Cour, 3. saml. I, 324; Aarh. Stifts Aarb. 1931, s. 27—29 (b.); Meyn og Loft s. 486 (b.). — B.: Bente: Danske Billeder 1919; Turisten 3. aarg. nr. 3; Vore Damer 1918 nr. 1; Aarhus og Mols, 1927.

Ravndals mølle (Mjesing s.). Denne længst forsvundne mølle laa i den søndre ende af Tingdals-skoven ved en bæk, {der løber ud i Illerup Aa. Paa stedet ses endnu den tildels overgroede mølledam og rester af den nu træbevoksede mølledæmning. En eng nedenfor kaldes Møllemaa. Møllen nævnes 1554 og er saavidt vides ikke senere omtalt. Ved den fordums mølledam ligger i meget idylliske omgivelser Mjesing bys lille straataekte vandværkshytte.

Litt.: Aarh. Stifts Aarb. 1933, s. 61—62.

Illerup mølle (Dover s.) Paa markskællet mellem Illerup og Vrold ved Illerup Aa har der ligget en vand-

mølle, der nævnes 1416 og blev nedbrudt 1579, fordi den gjorde skade paa Vrold bys enge¹). Lensmanden Laurits Ebbesen fik 1610 missive om at lade det store kær mellem Illerup Vad og »Fuolespang« (o: Foerlev spang?) rydde og aaen opkaste²). Navnene Møllevad Illerup Møllebro ved Skanderborg-Ry landevej minder endnu om denne længst forsvundne mølle.

Litt.: Aarh. Stifts Aarb. 1920, s. 106-07; 1935 s. 13.

Svejstrup mølle (Dover s.). Ved et væld, der kommer fra bakkerne nord for møllen og løber ud i Vessø. Møllen er bygget for ca. 100 aar siden af Søren Andersen. Mølleriet er for en del aar siden adskilt fra møllegaarden, der ligger længere mod vest, og et nyt, mindre stuehus er opført ved siden af den gamle bindingsværks-møllebygning. Navnet »Møllefaldet« paa Svejstrup mark 1683 synes at tyde paa tilværelsen af en ældre vandmølle før den nuværende Svejstrup mølle.

Litt.: Aarh. Stifts Aarb. 1935, s. 36-37 (b). B.: Luplau Janssen: Feriebogen om Ry etc., 1941, s. 76.

Bensmølle (Dover s.?). Paa ældre kort findes afsat Bensmøllevad Bro, hvor vejen fra Jaungyde til Nygaarde gaar over Knudaa ved vestbredden af Ravnsø. Her i nærheden har der altsaa engang ligget en vandmølle ved navn Bensmølle, om hvilken dog ingen oplysninger foreligger. Dens beliggenhed spores ved et skovstykke vest for broen.

Knudstrup mølle (Dover s.?). Ved broen over Knudaa, hvor den munder ud i Knudsø, har man gættet paa beliggenheden af en mølle, der 1406 omtales som »Knwstrop« mølle. Denne havde Henrik Prip, til den i nævnte aar blev tildømt kronen. Møllen kan dog ikke have ligget paa dette sted, da aaen slet ingen fald har, men muligvis ved et eller andet væld fra bakkerne i nærheden.

Litt.: Aarh. Stifts Aarb. 1935, s. 39—40.

¹) K. B. 30.—12.—79.

²) Anf. st. 11.—5.—10.